

САВРШЕНИ НЕДОСТАТАК

Мистични реализам Спасоја Јоксимовића

Опус Спасоја Јоксимовића представља особену појаву у нашем савременом песништву и, што би се рекло, изазов за читаоце и тумаче. За речену тврдњу, коју ипак треба разумети без иронијског отклона од рутинске фразе којом почињу критички текстови о млађим песницима, постоје најмање два лако проверљива доказа: Јоксимовић је, наиме, свих својих досадашњих шест песничких књига објавио као победник неколико конкурса који постоје за младе ауторе (фестивали поезије у Врбасу, Плужинама, Књажевцу, Награда „Новица Тадић” Завода за проучавање културног развитка, „Шумадијске метафоре” у Младеновцу и, коначно, Награда „Милутин Бојић” истоимене београдске библиотеке), и друго, важније – његова већом надахнута поезија и тематски и поетички стоји у доброј мери по страни како од авангардно-ангажованих тако и од наративно-исповедних главних поетских токова. Овоме у прилог говори и чињеница да ће се, након веома важне генерацијске хрестоматије *Меко шкиво* (2015), дакле годину дана пре него што је објавио своје три прве књиге, на његово име ретко наилазити у штампаним и фестивалским прегледима нове поезије. Као да је и овај куриозитет – три прве књиге (*Живош, њо сунцу*, *Далеко од Јоханесбурга* и *Вече у Вишанији*; све 2016), односно прво место на три фестивала у једној години са три различита рукописа – одмах изазвао одређени колегијални зазор, па тако Јоксимовић, упркос хрпици сразмерно обимних књига, победама и наградама, и даље оставља утисак песника који се налази на почетку.

Истовремено, кад је реч о стилско-поетичкој равни, разлике између првих књига и последње објављене *Садашња чуда* сразмерно су мале, на први поглед готово занемарљиве. Границе говорних и стиховних целина из књиге у књигу се нешто упадљивије поклапају, односно, преломи, опкорачења се ређе јављају; израз је, можда, за нијансу прецизнији; теме изоштреније, а мотиви и слике усредсређенији; али, у основи, и свет ове поезије и начини његовог обликовања прилично чврсто су постављени у наведеном дебитантском трокњижу, штавише, већ у првој песми „Лирски лапсус” из првообјављене књиге *Живош, њо сунцу*: „Скренули са јединог пута, / да вратимо се / у обданице од тврђаве далеке // Више нисмо места која / рефлектују патњу и / настањујемо радост / као свакодневицу // Осмех нам предухитри разум / Тада можемо против ожиљака, / престали да волимо / природност одсуства // Уподобљавамо се и када / жалимо стабло дивље трешње, / што мирише оборено”. Песма почива на неколико лако протумачивих метафора и симбола, као и на тези да смо скренули с пута вере и истине, и да заправо све што живимо јесте покушај да се прикрије и заборави тај пад. И та лирско-егзистенцијална ситуација обележава целокупну поезију Спасоја Јоксимовића.

Тако у песми „Поново, студен”, једној од наредних у истој збирци: „Препознао сам, не у Витанији / Нити на путу за Дамаск // Далеко од Јоханесбурга, / преосталу студен целине / којој је извориште и / условни бескрај // одмакли свет као / имита-

ција сазвежђа” неколико тек скицираних језичких слика вешто дочаравају одсуство бога, али и доживљај света као јединствене целине. Наведена искуства – свет без бога, односно, прецизније, свет који је бог напустио, али су трагови његовог како некадашњег тако и садашњег, повремениг присуства и даље ту, понекад видљиви, али чешће скривени, и, заправо на том трагу, осећање света као недељиве целине – јесу граничне тачке Јоксимовићеве поезије и практично све лирске ситуације, драме и дискретна, повремена просветљења догађају се унутар њих.

Ова чуда, у којима проблесне смисао живота, а потом и света, догађају се по правилу изненада, као у песми „Минијатуре” из књиге *Далеко од Јоханесбурја*: „[...] Пиљар чији осмех / носи византијску светлост [...] Нисмо толико површни / Знамо да слаби смо // рањиви // Неко ће у нашој заједничкој сенци / наћи за себе песму // олистало стакло / и ново присуство”. И лепа метафора олисталог стакла и мотив новог присуства сведочанство су вере у будућност, односно у смисао света, дакле, у коначници – вере у бога. Истовремено, наговештено појављивање песме, иако у функцији ове вере, подразумева повлашћени, узвишени положај који поезија има код овог песника. Отуда не чуди што се ауто- или метапоетичке песме налазе у свим Јоксимовићевим књигама.

Тако, на пример, у истој књизи, помало тајновита песма „Четири невремена” („Са дистанце вратити се песми / Моје преносе стални грч, / током читања неприродни лом // Све је минијатурно, / а несразмерне компликације // Ти си квадрат / ти си милиметар у животу // Ни кретање магле / не контролишеш”) почиње описом доживљаја читања сопствене поезије, па се наставља дискретно аутоироничним коментаром, да би потом закорачила у непознато, у некакав једва наслућени обрачун лирског јунака са собом, али који се, опет, мотивом магле, која скрива свет и истину, може довести у близину поезије. О сличној теми говори и песма „Мистични реализам”, такође из књиге *Далеко од Јоханесбурја*: „Разводнити песму / као сируп који пада на дно // а није муљ // немирно домаће осећање // Стално мислим на окончање // разговора // Чудни тренутак поласка / на крају обичног посећивања // Само врата затвори”. Иако не постоји књижевноисторијска, па ни стилска формација која се овако зове (магијски, који би вероватно био најближи, усредсређен је више на доживљаје који делују немогуће и фантастично у стварном свету, дочим би мистични подразумевао мистичка искуства у том свету), Јоксимовић овим појмом прилично прецизно описује место своје поезије на поетичком спектру. Посебно је занимљива слика коју овде користи: час одласка у коме се затварају врата, иза којих остаје неко ко је ту стално, односно иза којих је нешто обично, свакодневно, а кошта одједном постају тајанствени, нови, непознати. У песми су, такође, од изузетне важности средишњи стихови: „Стално мислим на окончање // разговора”, јер с једне стране заокружују прву и најављују другу целину, а са друге се могу разумети и као сажетак песниковог доживљаја поезије, али и света у целини. За Јоксимовића је, наиме, песма, али и свет – дијалог, стални саобраћај, и она не постоји ако нема оног коме се обраћа. Иако је ова поставка заправо стара, Јоксимовић је обнавља запитаношћу пред завршетком разговора (или песме): да ли песма на крају разговора/читања тек почиње, освешћивањем и разлагањем тог искуства, или се ту завршава?

Слична је, иако и различита, песма „Ноћ” из књиге *Вече у Вишанији*, вероватно најзаокруженије у првом таласу Јоксимовићеве поезије, за коју је и добио Награду „Србољуб Митић”. „Ноћ” се може разумети као још један од аутопоетичких кључева, употребљивих за отварање и првих и потоњих књига овог аутора: „Срж сна у другој соби / Уплашила би се / видика и разумевања // Пошто не волимо, / смишљамо игре / Блиско и једноставно / нас заобилази // Зато је музика мир / Свет собе / у којој су // сто // две столице // невидљиво божанство”. Реч је о једној од несумњиво најуспелијих песама из уводног трокњижа, с једне стране дакако аутопоетичкој, а са друге општијег значења, пошто говори о сасвим одређеном типу уметничког искуства. Ако сан и његова срж представљају најдубљу, подсвесну, дакле „неконтролисану” истину бића, или поезије, онда се, по песнику, та истина скрива, остаје „у другој соби”, пред туђим тумачењима, „разумевањима”, и до ње се може стићи само љубављу. У таквој ситуацији, помало ненајављено, као *deus ex machina*, утеху пружа музика. Али у соби, за столом, где се догађа разговор, размена („две столице”) појављује се невидљиво божанство, које може бити музика, дакле уметност, може бити тема тог сусрета, трећи саговорник, тишина, посматрач или надзирач, као што може збиља бити и бог, божанство, божји дух, који се отелотворује (и) у уметности. Разуме се, коначног објашњења за ову слику нема, само приближних, али овде, у овој врсти поезије, која се може назвати и херметичном – где ју је прибројио Душан Стојковић у поговору за књигу *Меланхолија homo sapiensa* (2022), једном од најбољих, иначе не многобројних текстова о Јоксимовићевој поезији – увек је важније и изазовније само приближавање него разрешење.

У поговору књизи *Вече у Вишанији* Братислав Милановић је Јоксимовићеву поезију прибројио оном кругу који од Настасијевића, па потом Попе, иде до Милутина Петровића и Новице Тадића, и томе се нема шта приговорити, јер у овом попису и није нужно реч о утицајима колико о једној врсти поетике, која много више подразумева, слуги и прећуткује него што изговара. И упркос томе што се Настасијевић од данашњег песничког слуха полако удаљава, како самим својим изразом, тако још и више читавом плејадом неталентованих подражавалаца, и његови, Настасијевићеви дакле, али и трагови читања остале тројице песника могли би се препознати не само у „Ноћи”, него, разуме се, и у другим његовим песамама. Нема сумње да Јоксимовић од Настасијевића преузима тзв. крњи перфекат, али и модерну стилску економију, елиптичност израза, специфичну заокруженост, самодовољност појединих слика, строфа и стихова. Са друге стране, и Попа и Милутин Петровић и Тадић (голи свет собе са столом, двома столицама и невидљивим божанством у песми „Ноћ” могли би бити тадићевске инспирације) неговали су, мање или више наглашено, карактеристичан заумно-онирички приступ обликовању песничких слика, са кореном у надреализму, и та врста онеобичавања, замагљивања и скривања свакако је блиска и Јоксимовићу, добрим делом и због основног тематског фокуса ове поезије, односно проналажењу трагова светог и божанског у свакодневном.

Важно је, међутим, у вези с овим нагласити да у Јоксимовићевој поезији практично ни о једном од наведених песника нема никаквих непосредних трагова, те да је све речено заправо плод слободног, асоцијативног читања. Исто тако, кад је реч о ширем, референцијалном оквиру, који се тиче светске уметности, песник је тек

за нијансу мање шкрт у остављању трагова. Тако је уметник чије се име помиње више од једног пута једино Тарковски, који иначе, свакако с правом, представља највиши ауторитет међу уметницима православних земаља, али и та помињања, као и сва друга, попут, рецимо, Милтоновог *Изјубљеној раја*, или Балабановљевог *Браћа*, или Маркесовог *Маконда*, или Станескуа, или Јесењина, пре свега постоје као мотиви у појединим песмама, што не значи нужно и као поетички узори.

Треба приметити да има и повремених стилских исклизнућа у уводном трокњижу, која су у овој врсти поезије опаснија него у оној наративној и језички прозирној. Уљуљканост у елиптично-заумне слике, које – будући да је стварност на коју реферишу високо индивидуализована и, попут пужа, у себе затворена, и пошто на читаоца делују слутњама и наговештајима а не одражавањем, асоцијативним токовима а не препознавањем – заправо не могу бити непрецизне, „нетачне”, та уљуљканост, дакле, може довести до непоклапања стварног егзистенцијалног искуства, које мора бити подлога сваке праве поезије, и обухватности језичко-уметничког израза. У трокњижу *Живој, ђо сунцу, Далеко од Јоханесбурја* и *Вече у Вишанији* дешава се понекад да језичко-сликовни замах нема довољно животног покрића и тад песме или строфе, слике или мање целине унутар песама звуче стармало и шупље.

Тога, међутим, у каснијим књигама све мање има, и већ почев од наредне *Минисипиум S* (2019), без обзира на то што остаје у истом стилском регистру, Јоксимовић успева да буде тематски усредсређенији: као да се удаљеност међу мотивима који обликују тему смањила, а простор доживљаја постао прегледнији. Једнако тако, песник финије нијансира субјекатске инстанце: интимније теме и доживљаје исказује у првом лицу једнине, којем се, у љубавним песмама, придружује друго лице, или треће лице женског рода, док за општије увиде у устројство света користи прво лице множине, понекад у комбинацији с неутралним, трећим лицем. У вези са потоњом формом, могу се, опет, разликовати прво лице множине камернијих тема, које је заправо прерушено прво лице једнине, и које песник употребљава у песмама у којима је лирски јунак активан, креће се, нешто ради, посматра, примећује. Насупрот њима су песме контемплативнијег, дискретнијег тона, с упадљивијом дистанцом између лирског јунака и предмета певања, које би по оној старој подели из основне школе спадале у мисаоне или рефлексивне песме.

У том смислу занимљива је песма „Сјај са украса који се круне”, с почетка књиге *Минисипиум S*, у којој се, сасвим нетипично за Јоксимовића, комбинују друго, треће и прво лице једнине и множине: „И ако песму не пустиш // лако се тишина наставља / у вечност // Јер није камен / да га неко помера // На мене / утичу и сви / замишљени потреси // Нама се лакше остварују чуда, / него сусрет // Толико увиђајности / која ће нас раздвојити // на крају // ко није / уложио труд / покупиће плодове”. Почевши од аутопоетичког исказа, песма преко аутореклесије долази до увида у психолошки сложен и неразрешив чвор у односу двоје људи, који покушавају да остваре некакву блискост. Слична је и наредна „Углачана судбина”: „Кад се испуни судбина / пукотине / Кад се углача место / расцепа // постане не само навика // него срж / без простора за ново раздвајање”, која се може разумети као говор о понору нарцисизма савременог човека и о његовој немоћи да оствари блискост, али и као промишљање на тему времена, које, пратећи сопствени ритам и нове налоге, нужно

извитоперава прошлост и, ако се тако може рећи, стварну суштину појединих људи, догађаја и појава. О томе говоре и песме какве су „Свети фосил” или насловни диптих „Municipium S”, у којима се преиспитују моћ и границе нашег разумевања прошлости, односно границе разумевања и нашег сопственог времена: „[...] Зачудиш се како покривено / траје док се не откопа / И колико је изгубљено ствари / с намером да их боље сачуваш [...]”.

У наредној књизи *Меланхолија homo sapiensa* (2022) нема ни посебних тематских ни стилских иновација, али се у њој као изузетно занимљиве и успеле истичу кратке песме, попут „Порука о лету”, коју је надахнуто и прецизно анализирао Душан Стојковић у поменутом поговору овој књизи, или песме „Деца градова” и наредна „Мисао о огреботинама”: „Подвизавај се / да размишљаш // О недостајућим деловима / који испуњавају сврху // А све што јеси / труди се да отклони / савршени недостатак”. Обе песме припадају циклусу „Кинтсуги за демијурге”, те се обе, а нарочито наведена „Мисао о огреботинама”, могу читати и као похвала јапанској техници, односно уметности, односно филозофији обнављања сломљених чајних шољица, али истовремено, на загонетан и елиптичан начин, потоња песма говори о људској судбини на свету. Па чак и психоаналитички: огреботине, повреде, оно што је изгребано са нас, са тела и душе, обликује нас тако да читавог живота покушавамо да га надоместимо, попунимо, закрпимо и премажемо златним прахом.

Све од почетка наведене особине Јоксимовићеве поезије потврђују се и обнављају и у последњој његовој књизи *Сагашња чуда* (2024). С ону страну сваке егзистенцијалне импровизације, песник сад приступа песмама као малим језичким чудима, за чију истинитост гарантују стварни доживљаји и опажаји, док се његов задатак састоји у завиривању иза и покушају да се тамо, у тој стварности вишег реда, препозна некакав склад и смисао. Као пример се може навести песма „У градовима”: „Временом заволимо одвајања / што вратише нас себи // Кроз јесен у градовима / Тик испод свежине / коју сретосмо / са егзотичним биљем у горама // Где се у подножју / Надомак / Говори уопштено / о подацима из временске прогнозе / са друге стране радио-апарата // И тако провејава / спонтана смисленост / и макар у песми / не допушта даља разлагања”. Од нарочите је важности претпоследњи стих „и макар у песми”, који преиспитује домете појединачног, „спонтаног” животног смисла, а тиме, посредно, и саме поезије. Овај ауторефлексивни гест, нов у Јоксимовићевом опусу, сведочанство је његовог уметничког сазревања, али, управо овом релативизацијом, која никако не значи и негацију, и његове истрајне вере у поезију.

У целини гледано, опус Спасоја Јоксимовића оживљава наслеђе херметичне и метафизичке поезије, а то је вредно хвале из најмање два разлога: најпре зато што је то по много чему већи, сложенији уметнички изазов, а потом и зато што помера границе нашег језичког и спознајног искуства у време када то можда и није епохални императив. Реч је, дакле, о поезији која нас тера да јој се враћамо и да при сваком том повратку будемо опет на почетку: свежи, нови и као први читалац, као први човек запитани.